

Vsekakor stoji, da etnografija v Sloveniji dolga desetletja ni uživala tistega ugleda in ni imela tiste veljave, ki ji pravzaprav gre »v zgubo veliko rodu, krivega dokaj zamud«. Prav tako stoji, da je vse sedanje etnografsko delo zelo težko prav oceniti, če človek ni sam etnograf ali — bolj natančno — če se poklicno ne ukvarja s to posebno vejo zgodovinskega študija. Vendarle si slovenska etnografija danes ne ustvarja samo kadrov, ne nabira samo materiala, temveč tudi teoretično išče sodobnih prijemov. In njeno področje je tako široko, vprašanja, ki si jih postavlja, tako zelo zadevajo tudi druga področja znanosti, da so brez dvoma tudi splošno pomembna in bi jih morala kulturna javnost budno spremljati.

Zamotanost vprašanj je v »Slovenskem etnografu« (letnik VIII, 1955) prav izrazito poudaril že Boris Orel v »uvodnem« članku »Poljedelsko orodje v slovenski etnografiji«, ko ugotavlja: »Dalje želimo ob razpravah in člankih o raznem poljedelskem orodju v tem letniku SE poudariti, da si etnografskega dela na področju raziskovanja poljedelskega orodja nikakor ne moremo zamisljati brez tesnega sodelovanja z gospodarsko in tehnično zgodovino, arheologijo in lingvistiko.« Torej — po eni strani je treba iti zelo na široko, po drugi strani kaže vsakdanja praksa etnografov, da je pri nas še potreba zelo natančno ugotavljati material, torej še številne baze za široka raziskovanja.

Kakor je videti, je po eni strani etnografsko delo pri nas večkrat izredno težavno, ker je zelo mnoge sledove zabrisal čas. Po drugi strani si lahko vsak slovenski etnograf z veseljem poreče, da je zanj tako rekoč »zlato še na cesti« in da je naša domovina, kakor koli je majhna, v etnografiji ponekod vendarle še tudi prav pomembna in tudi zelo neznana.

Prvi članek Staneta Gabrovca je silno prizadevno napisana razprava, kritični referat, ki povezuje podatke literature in najdbe na terenu, ne da bi (ob sedanjem stanju raziskovanj) mogel izreči končno besedo (Prazgodovinsko-arheološko gradivo za proučevanje rala na Slovenskem).

V podobno, prav mikavno obravnavo se spušča Boris Orel v članku »Ralo na Slovenskem«. Material je sodoben in zgodovinski in prav pomemben, delno je bil v zadnjih letih nabran v Avstriji, na slovenskem Koroškem. V sklepni besedi pravi pisec: »Povsem novi pa sta vsekakor za našo znanost ostali dve rali, ki sta res izredna primera našega ornega orodja, srednjansko ralo na oje in podkorenski dreucl z Gorenjskega. O obeh ralih ni bilo v naši etnografiji in gospodarski zgodovini še ničesar slišati...« Posebno — pravi pisec — predstavlja podkorenski dreucl tako »preprosto obliko starega ornega orodja, da se ob njem takoj spomnimo tistih pradačnih časov, ko so še orali z drevesnim kavljem«. V vsem tem je izrazito etnografski »čar primitivnosti«. Za znanstvenika se postavlja tu izredno zanimivo vprašanje »zamotanega v preprostem« ali vprašanje dolge razvojne poti orodja, ki je potem po svoje šele sposobno, da se samo razvija kam dalje — to je »razvoj v stopnicah«. Etnograf, ki se ukvarja z zgodovino, pa ima pri tem eno prednost pred tehnikom — v končnih sklepih nujno zmeraj zadene ob človeka in človeška merila! To je vsekakor pomembno glede orientacijske vrednosti etnografije.

Naslednji članek Tončice Urbasove nosi naslov: »Nekaj ugotovitev o pohorskem ralu (kavlju)«. Avtorica kritično obravnava neke starejše podatke

o pohorskem ralu, tudi »samotno« in zelo na splošno opisano sliko v Janeza Koprivnika knjigi »Pohorje«, delcu, ki prav gotovo ni bilo v nobenem pogledu popolno, pa vendar do danes ni bilo »enakovrednega« naslednika, kar je po svoje značilno in vredno obžalovanja. Pričujoča razprava kaže, kako zaslužno in obenem kako težko je že danes ugotavljati sledove za primitivnimi orodji, ki so bila še pred šestdesetimi, sedemdesetimi leti v rabi, pa so danes tako izumrla, kakor nekoč sloveči tur, katerega kosti ne hrani noben muzej.

Polna podatkov, zgodovinsko pa manj značilna je razprava Fanči Šarf: »Brana na Gorenjskem«. Tudi tu je opaziti starejše in mlajše oblike, na splošno pa odloča pri takem orodju prilagoditev terenu, kar je po svoje značilno v razpravi Frana Baša: »Karta motik na Slovenskem«, v kateri se kaže (v nasprotju s »konservativnim« ralom) izredna gibčnost oblike glede na različne namene orodja, pa tudi na različni značaj terena, ki ga je treba obdelati. Razpravi je dodano tudi nekaj zgodovinskega gradiva, tako da predstavlja zaključeno enoto. V nasprotju z razpravo svojega očeta podaja Angelos Baš v svojem članku pretežno material (»Orodja na kmečkih gospodarstvih pod Mariborom v 18. stoletju«). Res je pa, da je to zelo zanimiv material, vzet iz podložniških inventarjev šentpetrske župnije pri Mariboru, in tudi tak material, ki ga je pisec že začel primerjati s podobnim gradivom drugod na Slovenskem. Pisec sklepa iz orodja na razlike v arhitekturi hiš, n. pr. prevladovanje »roštov« nad »ražnji« in »kozicami« izraža prehod od odprtih ognjišč k pečicam. Prav tako sklepa iz verig »žlajder« in zavoric na podobo tedanjih »slabih cest, ki so se seveda zelo živo ohranile v spominu ljudi — in žal ponekod ne samo v spominu. Lahko bi pa rekli: »Nič ni bolj zgovornega in nič ni bilo dolgo časa manj spoštovanega kakor staro rabljeno orodje.«

Ne z materialnim, temveč s pripovednim ljudskim zakladom se ukvarja razprava Ivana Grafenauerja: »Srednjeveška pripovedka o Salomonu in Markolfu in prekmurska pravljica o Mačas-kralji ino dekli«. Material te »ušive« pripovedke je od vsepovsod zelo skrbno nabran v primerjavo. Transkripciji (bogojske) prekmurščine pa bi se dalo zelo ugovarjati. Naj je tekst še tako natančen, kvaliteta vokalov je popolnoma različna od knjižne slovenščine. Genitiv »brata« zveni n. pr. bistveno drugače v originalnem govoru in v običajni slovenski izreki. Tu čaka naše slaviste nasploh in dialektologe posebej še velikansko delo. Za tem sledi članek Sergija Vilfana, ki dokazuje, da je bil iz pripovedk znani Pes Marko zgodovinska oseba. Značilno pa je, da ob tem primeru pisec polemizira s starejšim, romantičnim zgodovinopisjem.

Spet na novo etnografsko področje prihajamo ob dveh prispevkih o panjskih končnicah »Kmet ziblje Francoza« Marije Jagodic in »Babji mlin« Nika Kureta. V obeh primerih sta pisca nabrala presenetljivo mnogo materiala, mogoče pa je debatirati o ravnanju s tem materialom in o njegovem vrednotenju. Marija Jagodic je nabrala celo vrsto zgodbic o kmetu, ki ziblje Francoza in jih obravnava z naravnost »nemško korenitostjo«, zato pa n. pr. sploh ne poskuša podati najmanjše podobe vseh »francoskih« ali »s Francozi zvezanih« motivov ali »panjskih« motivov sploh, kar bi pa bilo gotovo želeli, ker še dolgo ne bo slovenskega osnovnega dela o panjskih končnicah. Vsak raziskovalec si pač mora sproti najti orientacijo v vsakem posameznem primeru. Tako je nastal sicer zelo prizadevno sestavljen prispevek, v katerem pa ni opaziti nobenega posebnega zanimanja za dejstvo, da gre pravzaprav za ljudsko umetnino.

Nekaj podobnega velja za »Babji mlin« Nika Kureta, ki je znan lutkar, torej se je »poklicno« mnogo ukvarjal z barvami in oblikami. Tu je priobčene- nega skoraj neverjetno mnogo materiala, delno silno zanimivega, kakor po- ročilo o pustnih običajih na Dolenjskem. Pri razdelku »D.« razlaga pisec razvojno pot motiva in pravi: »V samozavestni prešernosti so meščani prevzeli prastare podeželske snovi, ki so nedavno tega izgubile poslednji skrivnostni blesk kulturno-magične pomembnosti, in jih brez pomislekov presukali v gro- tesko in satiro.« Je že res; vendar, ali smemo domnevati, da je motiv po- mlajenja bil posebno blizu renesančnemu patricijskemu meščanstvu, ki je nad vse cenilo fizično moč in z njo mladost? Najbrž je bilo tako, vsekakor je tudi o tem vredno razpravljati. Sicer pa je tudi ob Kuretovi razpravi mogoče reči, da je daleč od umetnostne zgodovine. Ali pa umetnostna zgodovina sploh zadeva etnografa? Mislim, da moramo odgovoriti pritrdilno, ker velja menda za zgodovinske znanosti isto, kar velja za prirodopisne. Če kak kemik zaide na področje fizike, postane *avtomatično* tudi fizik, to se pravi, da nujno v metodah prehaja *tudi* v fizikalne vede, v vse tisto, kar so o tistem predmetu fiziki dognali pred njim. Zato še ne bo postal »čist fizik«, ne! — smešno bi pa bilo, če se ne bi posluževal dognanj nešteti ljudi, ki so delali na področju, ki ga obravnava, pa *čeprav s svoje strani* in s svojimi pogledi. Seveda — če umetnostni zgodovinar »zaide« na polje etnografije, bo moral prav tako do- gnati, koliko mu lahko čisto etnografska stališča pomagajo v razčiščevanju njegovih, umetnostno zgodovinskih pojmov. Vsekakor prav gotovo ni koristno graditi umetne kitajske zidove med znanostmi. Posebno nesmiselno je to danes, ko se sklicujemo na dialektično obravnavanje. Vse to pa samo načelno.

Zanimiva sta drobna prispevka o vprašanih zgodovine ljudskih iger na Slovenskem (Dušan Ludvik), ki sta oba obenem prispevka k slovenski dramski zgodovini, zelo zanimiv je italijanski prispevek o običaju hrvatske kolonije v Abruzzih. Presenetljiva je podobnost med mladeničem pod zelenim stožcem in med belokranjskim zelenim Jurijem. Poročilo kaže trdoživost nekih ljud- skih običajev (Alberto M. Cirese: La »Pagliara« del primo maggio nei paesi slavo-mplisani). Tudi naslednji članek je italijanski in se tiče Slovanov, nam- reč Evel Gasperini: »Sulla forma della 'doppia sepoltura' presso gli Slavi meridionali«. Ta kratki članek o »dvojnem pokopu« je v ozki zvezi z doslej neobravnavanim običajem, o katerem poroča Milko Matičetov v prispevku »Umita in v prt zavita lobanja pri Slovencih«, ki je spet plod ogromnega dela. Sledi angleški članek: Paul G. Brew: »A note on the distribution of the Slo- venian game 'Škarjice brusiti'« in spet kratek, predvsem informativni članek Nika Kureta o istem predmetu. Vem, da v gradivu niso zastopani »vsi okoliši slovenskega ozemlja«, ker sem v Konjicah sam v otroških letih nešteto krat »brusil škarje« in se dobro spominjam, da smo se tako igrali tudi na vino- gradih naših sorodnikov v okolici Maribora.

Sledi članek Vlada Novaka: »In memoriam dr. Franceta Kotnika«, nato poročila o terenskem delu (Urbasova) in o mednarodni konferenci za razisko- vanje oralnih priprav (Bratanič), nato pa večje število knjižnih ocen in po- ročil. Prav taka poročila so nujna za vsako zgodovinsko revijo in zelo pogosto- krat neizogibno zahajajo v polemike. Izredno blago in narahlo polemizira M. Bošković-Stulli s knjigo Max Lüthi, Das europäische Volksmärchen, ki je izšla v Bernu leta 1947. Po poročilu »Lüthijeva knjiga ne teži niti za etnograf- skim niti za psihološkim raziskovanjem ljudske pravljice...« Že ta navedba

kaže Lüthijev »izolatorski« način obravnavanja predmeta, njegovo izrazito idealistično, recimo kar: od življenja in zgodovine odvrnjeno usmerjenost. Menda je še treba potrditi domnevo, izraženo v poročilu, ki sprašuje: »Postavlja se vprašanje, ali ni ta idealna forma vendarle samo duhovita konstrukcija?« Ob koncu poročila stoji podobno vprašanje: »Postavlja se vprašanje, ali lahko ljudsko pravljico do konca pojmuje kot izključno kot literarni fenomen ali pa jo moramo vendarle poizkušati pojasniti tudi v zvezi z okoljem, ki v njem živi.«

Vse to je zelo značilno. Posebno bo beseda »vendarle« udarila vsakogar, ki je trdno prepričan, da v bistvu »večne« umetnosti ni, kakor ni večne znanosti, ali vsaj, da oboje ni nič bolj »večno« kakor n. pr. Triglav ali pa Bohinjsko jezero, ki jima noben geolog ne more »priznati večnosti«. Seveda gre tu za vprašanja obravnave, za vprašanja orientacije, usmerjenosti v raziskovanju in še za mnoga druga vprašanja. Ali ne bi lahko ob tem primeru znova domnevali, da bi različna umetnostnozgodovinska vprašanja lahko pomagali reševati tudi etnografiji? Najbrž, ali ne?

Poročila tujih publikacij govorijo o enem. Tujina izdaja množino izredno lepih del, ki jih za zdaj v popolnosti ni mogoče ne vrednotiti, kaj šele »prevrednotiti« v obširnih in dobro podprtih razpravah. Slovenska etnografija je še sorazmerno mlada — ravno to kaže tudi ta številka »Slovenskega etnografa«. Vsekakor si etnografij, kulturni in tehnični zgodovinarji (kje je spet tu meja?) pri nas lahko z veseljem poreko, da so v zadnjih letih opravili že zelo potrebno in pomembno delo.

Branko Rudolf

## LIKOVNA UMETNOST

### KIPAR ČELO PERTOT

Nabrežina, ki ga je 1924 rodila in mu potisnila v roke očetovo kamnoseško kladivo, rimska umetnostna akademija, ki ga je ob profesorju Caloriju popeljala čez prag kiparskega truda, ob Romagnoliju poučila o medaljerstvu in pri Cariniju še o vplivanju v raznovrstnih kovinah, edoletno šolanje na Dunaju pri ekspresionistično razpoloženem mojstru Wotrubu in še švedski Stockholm, kjer se mu je življenje ujelo po gostovanju na tamošnji akademiji in službi v delavnici kiparja Carla Millesa — to so bile odločujoče postaje na dosedanji poti našega primorskega rojaka, kiparja Čela Pertota. Mediteran in očetov poklic sta mu vcepila občutje za trdno formo, Srednja Evropa mu je to oplodila z zmerno ekspresijo, Sever pa mu je dal priznanje in kruh in zmožnost za delo. Tako se mu je domovina človeško usodno, pa umetnostno plodno razširila vzdolž vse Evrope in odprla mlademu umetniku razgled na vse strani. Toda pri tako širokem razgledu je treba krepke volje, ki zna zajeti ostre obrise in dobro pretehtati lastno moč. Značilno pa je, da Pertotov »srčni prostor« utripa nekje med Mediteranom in Dunajem, torej prav tam, kamor ga je zasidrala etnična dediščina njegovega rodu, tako da sta mu tako kot umetniku kakor človeku latinski jug in skandinavski sever enako tuja. Toda se bodo mar tudi nad tem umetnikom naše krvi nekoč izpolnili tisti bridki verzi Župančičeve »Dume«, ki trpe za vsemi tistimi, ki so nam izginili v tujini?